Utrechts Landschap

BEHEERPLAN

Everdingerwaard, Middelwaard, Viaanse bos en Polder de Eendragt

Auteurs:
Hester Soomers (Bureau Waardenburg)

Eindredactie
Rob van de Haterd (Bureau Waardenburg)
J.M. Feijen (Utrechts Landschap)

Datum:
november 2020

Status:
Definitief

Coverfoto: A. Russcher

INHOUDSOPGAVE

1 AANLEIDING 4

2 ACHTERGROND GEBIEDEN 5

2.1. Ligging 5
2.2. Beleid 6

3 EVALUATIE BEHEER 12

4 DOELSTELLINGEN 17

4.1. Hoofddoelstelling Everdingerwaard, Middelwaard en Polder de Eendragt 17
4.2. Doelen Everdingerwaard 17
4.3. Doelen Middelwaard en Polder de Eendragt 19
4.4. Doelen Viaanse bos 21

5 INRICHTINGS- EN BEHEERMAATREGELEN 22

5.1. Inrichtingsmaatregelen en overige projecten 22
5.2. Beheermaatregelen 23

LITERATUUR 27

BIJLAGEN 28

<paginanummer en jump links worden ingevoegd in de goedgekeurde/definitieve pdf>

1 AANLEIDING

Utrechts Landschap is beheerder van bijna 5.700 ha natuur, landschap en erfgoed in de provincie Utrecht. Voor al onze natuurgebieden stellen we een beheerplan op, waarin onze doelen voor dat natuurgebied zijn vastgelegd. Het beheerplan is een belangrijk onderdeel van onze beheercyclus. Alle gecertificeerde natuurorganisaties werken volgens een dergelijke cyclus. De beheercyclus is een periode van plannen, uitvoeren, monitoren en evalueren. Elk beheerplan zal gemiddeld genomen één maal per zes jaar worden getoetst door middel van een kwaliteitstoets. De kwaliteitstoets is een essentieel onderdeel in de beheercyclus en kwaliteitszorg van Utrechts Landschap. Een PDCA-gecontroleerde omgeving helpt ons om onze ambities waar te maken of tijdig bij te sturen. Kwaliteitstoetsen hebben tot doel te beoordelen of de natuurdoelen zoals opgeschreven in de beheerplannen gerealiseerd (kunnen) worden. Anders gezegd: of het gevoerde beheer, de uitgevoerde (her)inrichtingsmaatregelen en uitgevoerde kwaliteitsimpulsen het beoogd effect hebben. Het beheerplan wordt na de toets aangepast of herbevestigd en kan dan weer 6 jaar mee. Mocht na de toets blijken dat het plangebied en beheer stabiel zijn en de doelen gehaald of zeer haalbaar zijn, dan kan een aanbeveling volgen om voor dat beheerplan over te stappen naar een 12-jarige toetsingscyclus. Utrechts Landschap benut de kwaliteitstoetsen tevens om de in- en externe kennisuitwisseling een stevige impuls te geven als vast onderdeel van de formele beheercyclus. Uitwisseling van kennis en ervaring met externe deskundigen draagt bij aan de verdere professionalisering van het natuurbeheer en beschouwen we als belangrijk nevendoel.

2 ACHTERGROND GEBIEDEN

2.1 LIGGING

De Everdingerwaard, Middelwaard en Polder de Eendragt liggen aan de zuidelijke oevers van de Lek; de Middelwaard en Polder de Eendragt westelijker gelegen langs het ongestuwde deel, de Everdingerwaard meer naar het oosten op de grens met de provincie Gelderland in het gestuwde traject. De westzijde van Polder de Eendragt wordt begrensd door de provincie Zuid-Holland. Tussen de Everdingerwaard en Middelwaard lopen de A27 en de A2. Het Viaanse bos ligt ten zuiden van Middelwaard.

Kaart 1 geeft de ligging van het plangebied weer, tabel 1 de oppervlakteverdeling van de afzonderlijke gebieden.

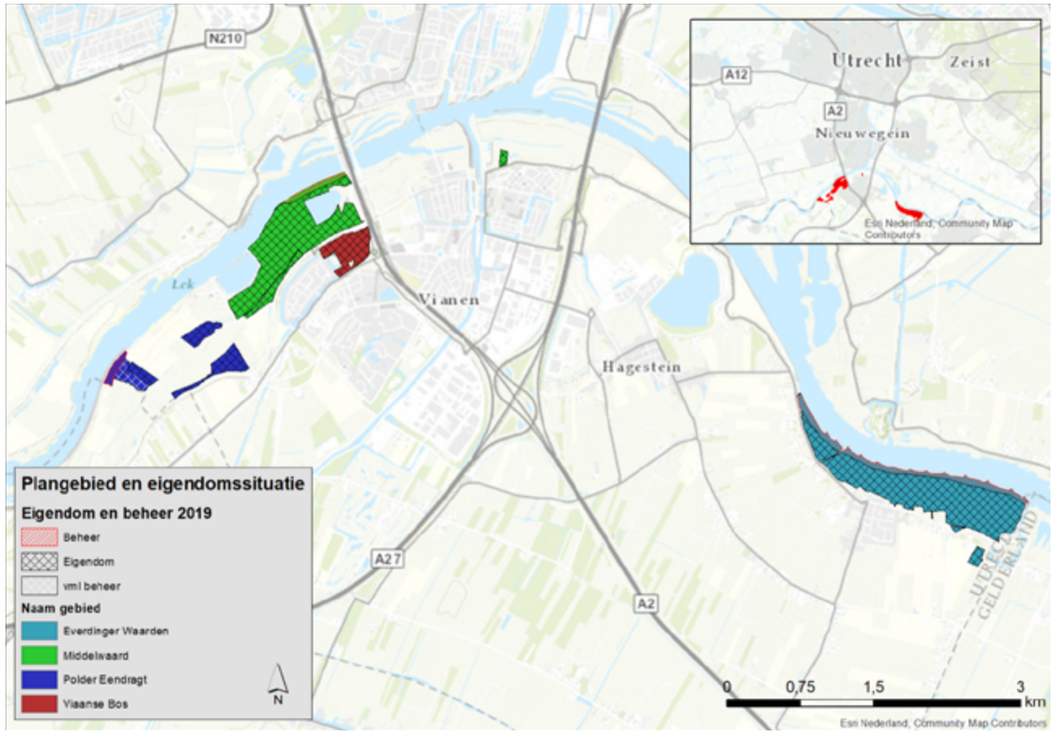

△ Kaart 1. Ligging plangebied

Gebied/ eigendomssituatie	Opp. (ha)
Everdingerwaard	**91,6**
Beheer (eigendom RWS)	15,0
Eigendom	76,6
Middelwaard	**63,9**
Beheer (eigendom RWS)	3,7
Eigendom	60,1
Polder de Eendragt	**23,0**
Eigendom	16,2
Beheer (eigendom RWS)	2,45
Viaanse Bos	**13,3**
Eigendom	13,3

△ Tabel 1. De oppervlakte van de afzonderlijke gebieden

2.2 BELEID

2.2.1. SNL-doelen natuurbeheerplan

Onderstaande figuren visualiseren de ligging van de SNL-beheertypen in de Everdingerwaard, Middelwaard, Viaanse bos en Polder de Eendragt, zoals opgenomen in het Natuurbeheerplan 2021 van de provincie Utrecht.

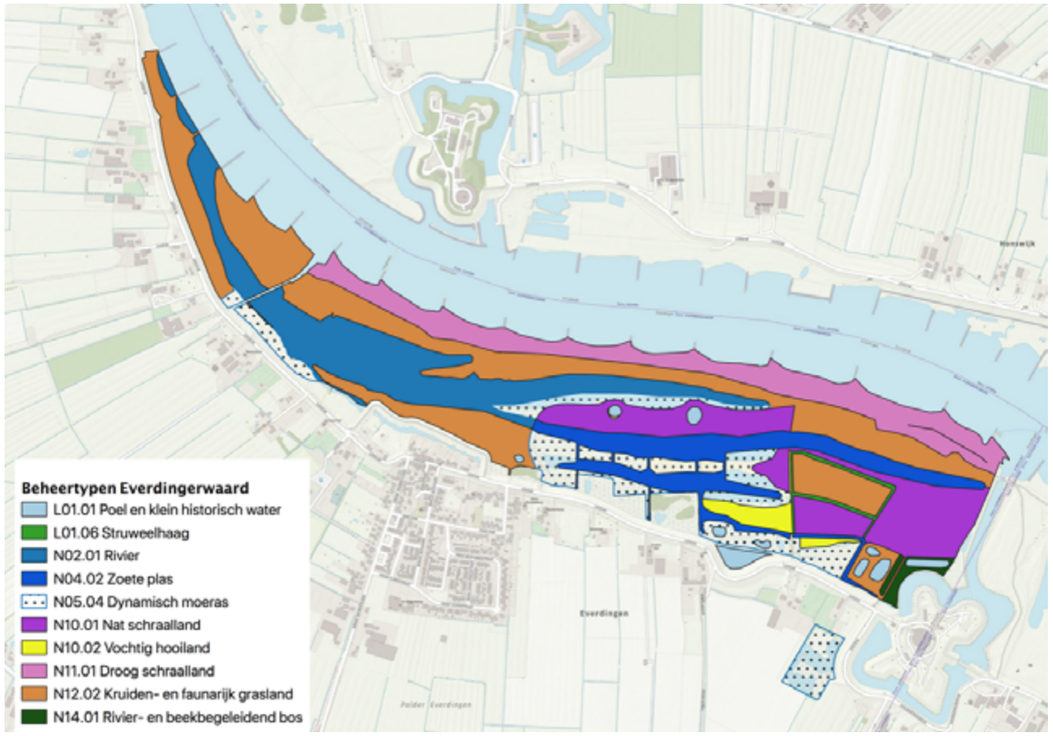

△ Kaart 2. SNL-beheertypen Natuurbeheerplan 2021, Everdingerwaard

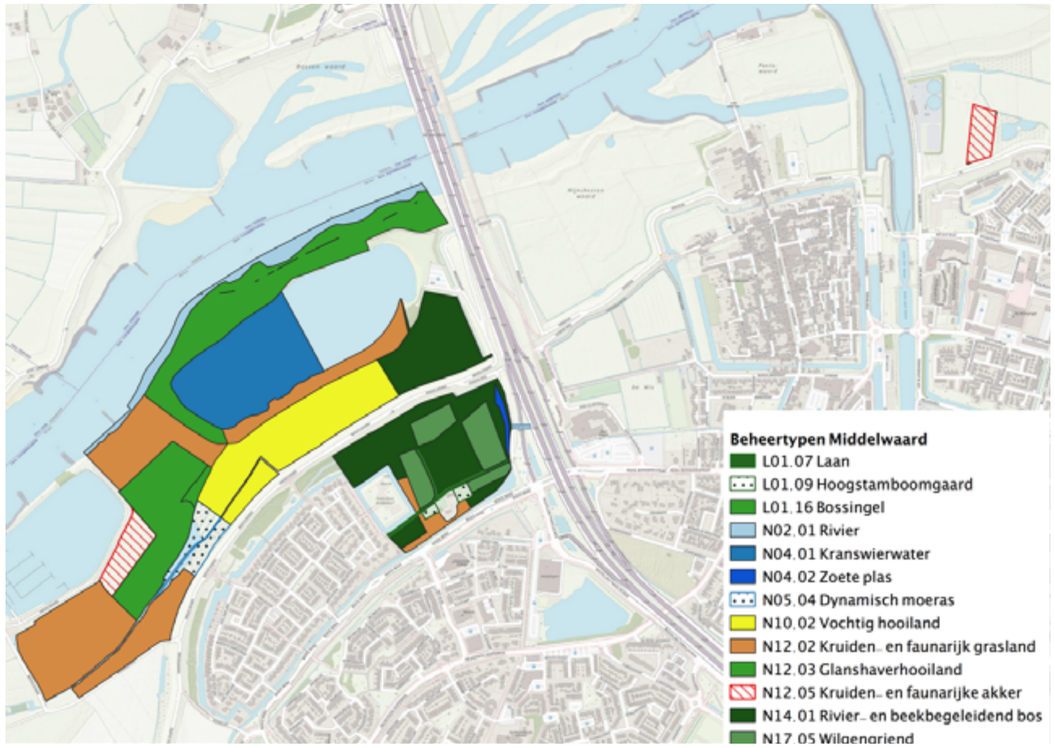

△ Kaart 3. SNL-beheertypen Natuurbeheerplan 2020, Middelwaard en Viaanse bos

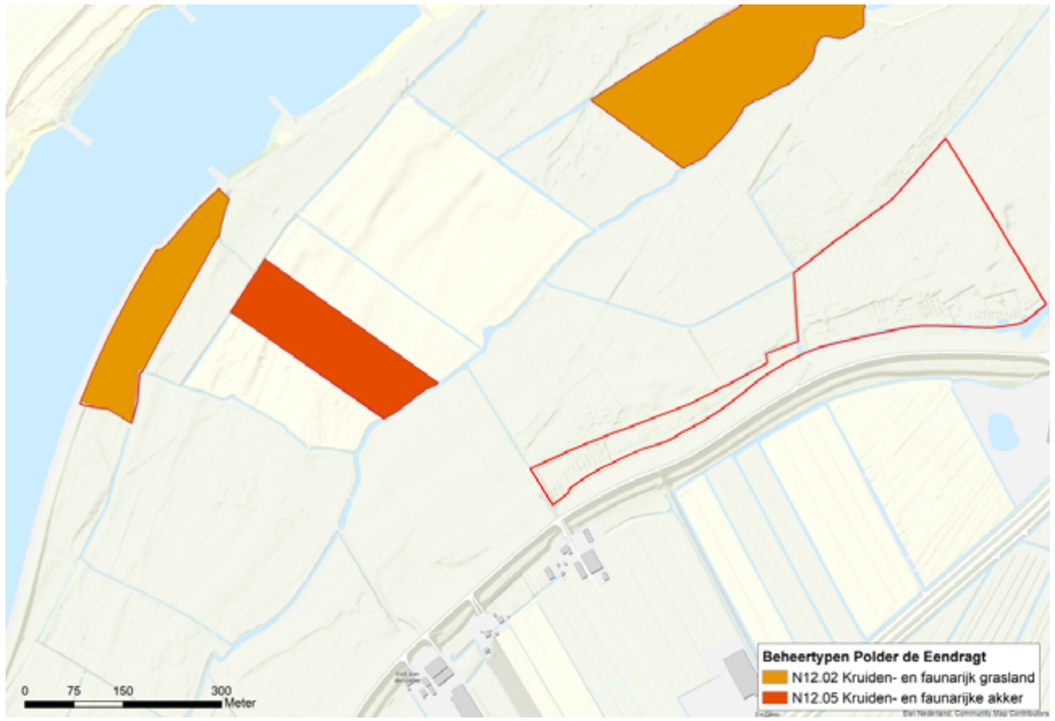

△ Kaart 4. SNL-beheertypen Natuurbeheerplan 2020, Polder de Eendragt. Roodomrande perceel: nog geen beheertype

2.2.2. KRW-doelen

Geen van de gebieden vormen aparte Kaderrichtlijn Water (KRW) gebieden. De grote waterelementen binnen de Everdingerwaard en Middelwaard zijn verbonden met de Lek en maken voor de KRW onderdeel uit van het waterlichaam Nederrijn-Lek (Everdingerwaard) respectievelijk Oude Maas (Middelwaard). De grens tussen deze twee waterlichamen ligt bij het sluizencomplex Hagestein.
De waterbeheerder, in deze Rijkswaterstaat, is verantwoordelijk voor het behalen van de KRW-doelen en het nemen van maatregelen om de kwaliteitseisen voor het waterlichaam te behalen. Het kan zijn dat waterlichamen, zoals de strangen in de Everdingerwaard, door het nemen van inrichtingsmaatregelen een bijdrage kunnen leveren aan het behalen van de KRW-doelen voor de Nederrijn-Lek.

Everdingerwaard
Het waterlichaam Nederrijn-Lek is getypeerd als watertype R7: Langzaam stromende rivier/nevengeul op zand/klei. De Neder-Rijn is aangemerkt als 'sterk veranderd waterlichaam' vanwege vergaande ingrepen in de hydromorfologie.

Voor de Nederrijn-Lek zijn de volgende ecologische kwaliteitselementen relevant: 'overige flora', macrofauna en vissen. De biologische kwaliteit van de Nederrijn-Lek voor macrofauna is ontoereikend, die voor vissen en 'overige flora' matig (Waterkwaliteitsportaal, 2019).

Een van de maatregelen om de score van het waterlichaam voor de KRW te verbeteren is het plaatsen van dode bomen in het water, op diverse locaties, waaronder in de Everdingerwaard. In de eenzijdig aangetakte geul in de Everdingerwaard zijn in 2014 op twee locaties in totaal drie dode bomen aangebracht.

Onderzoek in 2014-2016 wees uit dat de gemiddelde EKR-score (KRW-maatlat) voor macrofauna bij de bomen significant hoger was dan in een habitat met stenen als dominant substraattype. Voor vissen wordt dit effect niet gevonden; de hoogste visdichtheid komt in de strang voor in de natuurlijke rietoevers (Liefveld et al., 2017).

Middelwaard
Het waterlichaam Oude Maas, waar het ongestuwde deel van de Lek deel van uitmaakt, is getypeerd als watertype R8: Zoet getijdenwater. Het waterlichaam Oude Maas heeft eveneens de status 'Sterk veranderd' gekregen. De reden hiervoor is dat door menselijke ingrepen in de hydromorfologie, de hydromorfologie van het waterlichaam zodanig van karakter is veranderd dat een goede ecologische toestand niet meer te realiseren is zonder significante schade aan gebruiksfuncties (uit: Waterkwaliteitsportaal, 2019).

Voor de Oude Maas zijn eveneens de ecologische kwaliteitselementen 'overige flora', macrofauna en vissen relevant. De biologische kwaliteit van de Oude Maas voor vissen is matig, die voor macrofauna en 'overige flora' goed (Waterkwaliteitsportaal, 2019).

2.2.3. Vegetatielegger
Kaart 5 tot 7 tonen de vegetatielegger van Rijkswaterstaat inclusief stroombanen. De vegetatielegger geeft de norm voor begroeiing aan in het hele rivierbed. Voor de Everdingerwaard en Polder de Eendragt betreft dit grotendeels gras en akker, voor Middelwaard grotendeels gras en akker en 'mengklasse 90/10'.

△ Kaart 5. Vegetatielegger Rijkswaterstaat 2014 (vigerend), Everdingerwaard. Bron: Geoweb.

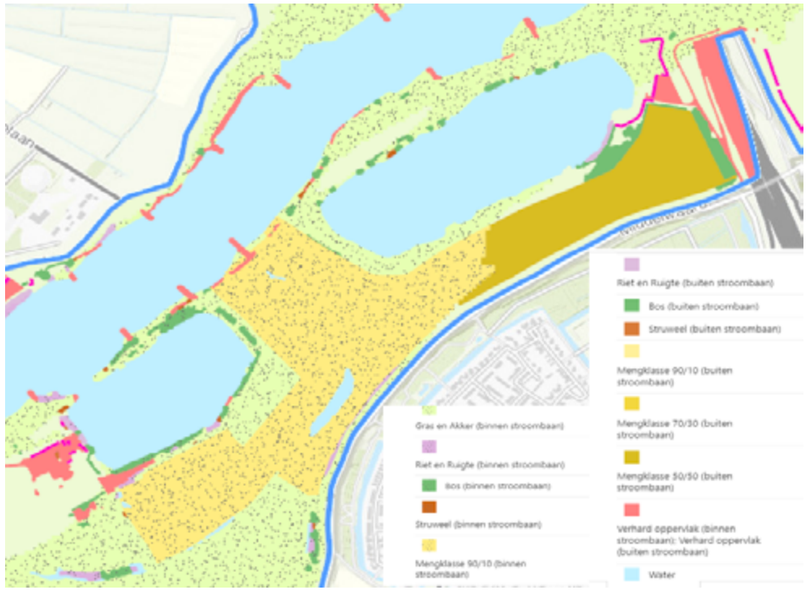

△ Kaart 6. Vegetatielegger Rijkswaterstaat 2014 (vigerend), Middelwaard. Bron: Geoweb.

In 2015 zijn door BTL in opdracht van RWS alle uiterwaarden onder de loep genomen qua vegetatieruwheid, inclusief een toetsing ten aanzien van het voorkomen van beschermde soorten en/ of cultuurhistorische waarde. Resultaat van dit onderzoek was dat struweel in de Middelwaard behouden mag worden (zie Bijlage 2).

△ Kaart 7. Vegetatielegger Rijkswaterstaat 2014 (vigerend), Polder de Eendragt. Bron: Geoweb.

2.2.4. Archeologie

Het gemeentelijk beleid ten aanzien van archeologie is gebaseerd op de archeologische verwachtingswaarde. Op onderstaande kaart (Indicatieve Kaart Archeologische Waarden, (Rijksdienst voor het cultureel erfgoed, 2020), kaart 8) is globaal de trefkans voor archeologische resten weergegeven. Zowel de Everdingerwaard als Middelwaard en Polder de Eendragt vallen binnen het gebied met een lage trefkans voor archeologische resten. Het Viaanse bos valt binnen de categorie 'hoge trefkans'.

In het vigerend bestemmingsplan landelijk gebied Vianen is te zien dat het deel met hoge verwachtingswaarde in het Viaanse bos beschermd is als Waarde – archeologie-2. "De voor 'Waarde - Archeologie-2' aangewezen gronden zijn, behalve voor de daar voorkomende bestemming, primair bestemd voor het behoud en de bescherming van aanwezige of te verwachten archeologische waarden" (www.ruimtelijkeplannen.nl).

Direct ten zuidoosten van de Everdingerwaard ligt het rijksmonument Fort Everdingen (monumentnummer 531651). Een groepsschuilplaats (monumentnummer 531694) en de rietput (binnendijks) die onderdeel zijn van dit rijksmonument liggen binnen de begrenzing van de Everdingerwaard (Monumentenregister, 2020).

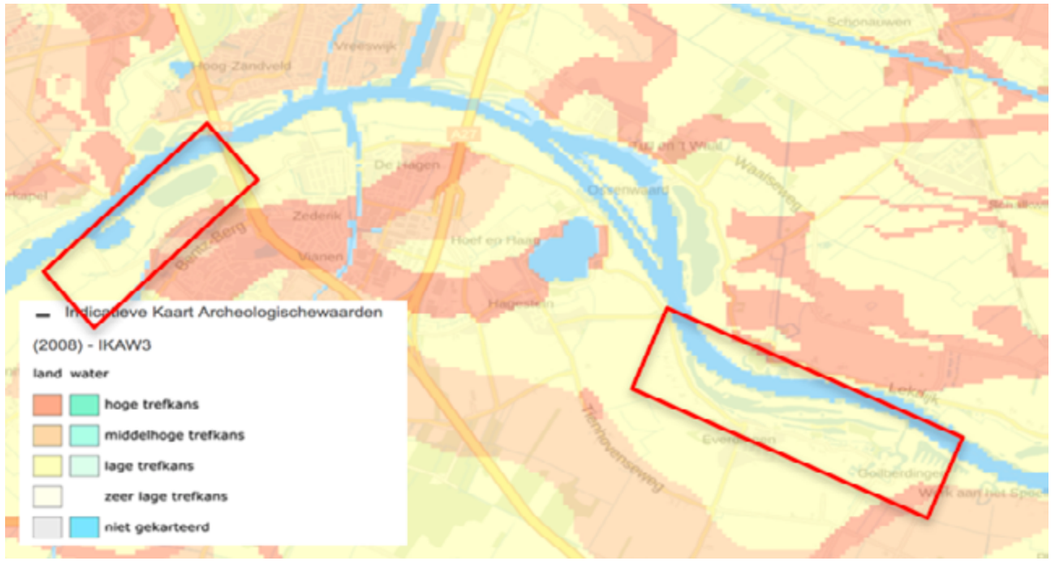

△ Kaart 8. Indicatieve kaart met archeologische waarden (bron: rce.webgispublisher.nl).

△ Griend in het Viaanse bos. Foto: Hester Soomers

3 EVALUATIE BEHEER

Hieronder is een samenvatting van de resultaten voor de SNL- en Utrechts Landschap-doelen weergegeven (Kaart 9 tot 12 en tabel 2 tot 4).

Doel beheerplan 2010 Everdingerwaard	Behaald resultaat	Opmerking
Vochtige tot droge bloemrijke graslanden met een goed ontwikkelde stroomdalflora en fauna	Behaald	
Door verschillen in overstromingsfrequentie en -duur, bodemtype (van zand tot komklei), waterkwaliteit en beheer, ontstaan in de waarden gevarieerde graslanden	Behaald	
Op de zelden overstroomde, begraasde graslanden op lichte klei tot zavel ontwikkeling van kamgrasweide	Behaald	Lokaal kamgrasweide aanwezig
Op de zelden overstroomde gronden zonder beweiding of met alleen nabeweiding/ voorbeweiding ontwikkeling van glanshaverhooiland	Behaald	Lokaal glanshaverhooilandvegetatie aanwezig
Buitenkaads van de oude zomerdijk en op de restanten van de zandige oeverwal een goed ontwikkelde stroomdalflora	Deels	Kwaliteit van droog schraalland: 'midden'
Op gronden die 's winters langdurig onder water staan ontwikkeling van grote vossenstaarthooiland.	Behaald	Beter dan de doelstelling: soortenrijke nat schraallandvegetatie aanwezig met o.a. knopbiesverbond (nat schraalland), veel zeldzame soorten. Kwaliteit Nat schraalland: 'goed'
Op percelen die ook zomers vochtig blijven onder invloed van rivierkwel ontwikkeling van dotterbloemhooilanden.	Behaald	Goede kwaliteit Vochtig hooiland aanwezig
De ontwikkeling van een geïsoleerd kwelmoeras met zeggenvegetaties, buiten de invloed van oppervlaktewater, met een natuurlijke waterdynamiek.	Deels	Wel kwelmoeras, geen zeggenvegetaties. In plaats daarvan ontwikkelde zich slikken die als waardevol foerageerbiotoop voor steltlopers fungeren
Poelen, sloten en strangen met een kwelgebonden vegetatie, rijk aan amfibieën en vissen.	Deels/onbekend	De sloten groeien wat dicht en de populatie heikikker lijkt achteruit te zijn gegaan (maar geen systematische monitoring door UL, dus niet zeker).
Ruimte en rust voor moerasvogels, weidevogels, trekvogels (in het bijzonder ook aan steltlopers op droogvallende platen) en wintergasten als ganzen en eenden.	Behaald	Hoge aantallen foeragerende steltlopers (waaronder wulpen) op de droogvallende platen, positieve trend broedvogels
Het behouden en vergroten van de populaties grote modderkruiper, bittervoorn, kamsalamander, rugstreeppad en heikikker.	Onbekend	Het lijkt er op dat in ieder geval de populatie heikikker achteruit is gegaan. Geen systematische monitoring: resultaat onbekend.
Dotterbloemhooilanden in de percelen ten noorden van de tweede strang.	Behaald	Goede kwaliteit vochtig hooiland, inclusief kalkmoerasvegetatie, aanwezig tussen de slikken en de strang
Natuurlijke ontwikkeling van de reeds aanwezige zachthoutooibosjes	Niet behaald	Er is slechts een klein stukje 'rivier- en beekbegeleidend bos' aanwezig. Kwaliteit 'Laag'. Hier staat ook de exoot dijkviltbraam
Ontwikkeling van een strang omgeven door gevarieerde oevervegetaties, bestaande uit beweide en gehooide bloemrijke graslanden, rietruigtes, slikzones met pioniersvegetatie en een wilgenbosje.	Behaald	

△ Tabel 2. Resultaten voor wat betreft de doelen van Utrechts Landschap voor de Everdingerwaard, beheerplan 2010

Doel beheerplan 2010 Middelwaard en Polder de Eendragt	Behaald resultaat	Opmerking
Rijke stroomdalvegetaties op de zomerkade, oeverwal en kribvakken voornamelijk bestaand uit de associatie van sikkelklaver en zachte haver; kwaliteitsverbetering door beheer	Behaald	Soortenrijke associatie van sikkelklaver en zachte haver, rijk aan Rode Lijstsoorten, aanwezig
Droge tot natte soortenrijke vormen van glanshaverhooilanden en kamgrasweides met voor de uiterwaarden typische stroomdalflora; kwaliteitsverbetering door beheer	Behaald	
Een mozaïek van dotterbloemhooilanden, hooiweide behorende tot het verbond van grote vossenstaart, bloemrijke natte strooiselruigtes en rietlanden langs de Kleine Lek; kwaliteitsverbetering door beheer	Behaald	
Een spontaan lissen-ooibos (zachthoutooibos) rijk aan paddenstoelen en mossen	Onbekend	Geen systematische monitoring van paddenstoelen en mossen
Rustgebied met volop broedgelegenheid voor grondbroeders als patrijzen en graspiepers, foerageergebied voor steltlopers en een vitale kolonie oeverzwaluwen	Deels behaald	Grondbroeders als patrijs staan sterk onder druk.
Continuering beheer zomergraanakker, met typische akkeronkruiden, als rust- en foerageergebied voor patrijzen en kwartels	Deels behaald	Deel van de akkers wordt ingezaaid met wintergraan. Patrijs staat onder druk.

△ Tabel 3. Resultaten voor wat betreft de doelen van Utrechts Landschap voor de Middelwaard en Polder de Eendragt, beheerplan 2010.

Doel beheerplan 2010 Viaanse bos	Behaald resultaat	Opmerking
Behoud/ ontwikkeling van een gevarieerd bosgebied, bestaande uit deels door rivierkwel gevoede hakgrienden van wilg, doorgeschoten grienden en hoge populierenbossen met een rijke ondergroei aan struiken en kruiden en een grote rijkdom aan zangvogels. De grienden waar het beheer is gestaakt mogen zich verder spontaan ontwikkelen. Voorlopig hebben deze bossen veel weg van lissen-ooibossen, maar op termijn zal het bos zich richting elzenbroek ontwikkelen.	Deels behaald/ onbekend	Soortenrijke ondergroei afwezig, veel dijkviltbraam (exoot) in de grienden, (broed) vogelsamenstelling onbekend, (doorgeschoten) grienden en populierenbossen wel aanwezig
Behoud & ontwikkeling van vitale populaties grote modderkruipers en kamsalamanders	Onbekend	Geen monitoring

△ Tabel 4. Resultaten voor wat betreft de doelen van Utrechts Landschap voor het Viaanse bos, beheerplan 2010

△ Kaart 9. Ruimtelijke weergave van de SNL-score voor de Everdingerwaard

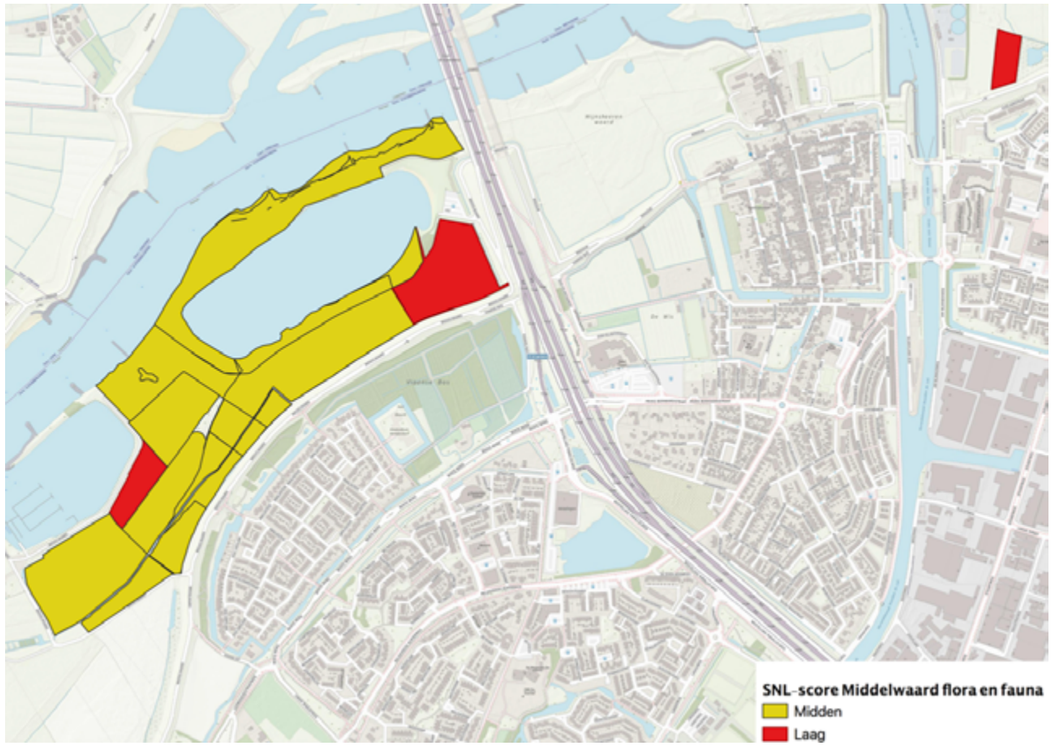

△ Kaart 10. Ruimtelijke weergave van de SNL-score voor Middelwaard

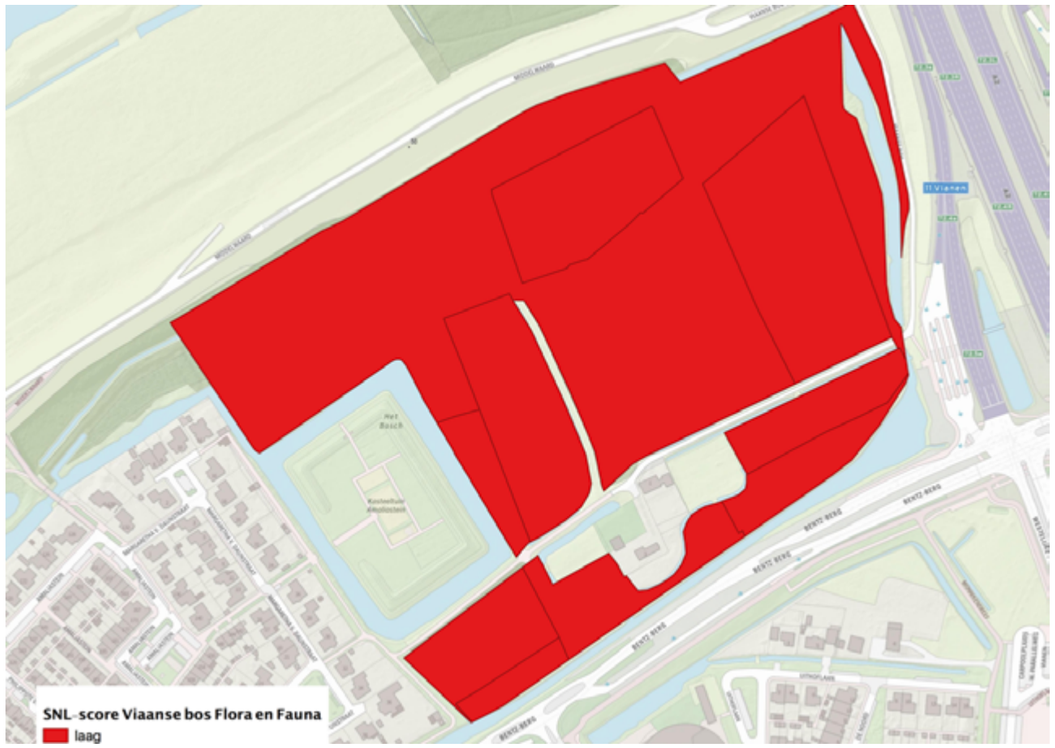

△ Kaart 11. Ruimtelijke weergave van de SNL-score voor het Viaanse bos.

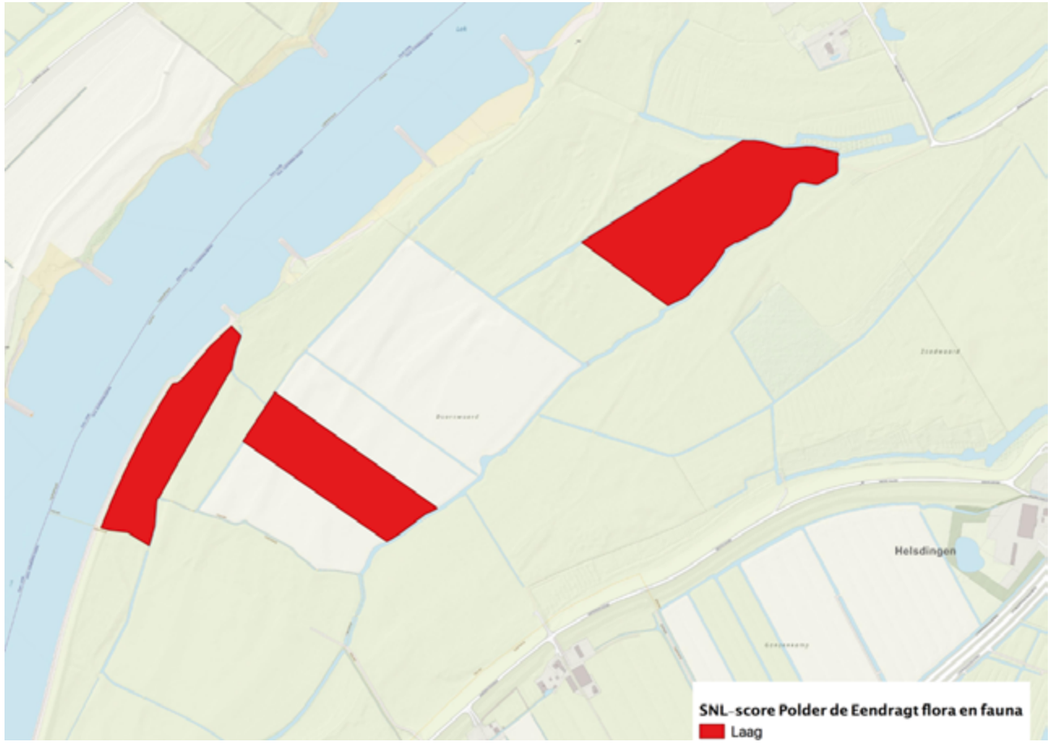

△ Kaart 12. Ruimtelijke weergave van de SNL-score voor Polder de Eendragt.

Wulp. Foto: Jan Dirk Buizer

4 DOELSTELLINGEN

4.1 HOOFDDOELSTELLING EVERDINGERWAARD, MIDDELWAARD EN POLDER DE EENDRAGT

De hoofddoelstellingen voor Everdingerwaard, Middelwaard en Polder de Eendragt zijn:

- Een grotendeels open landschap, in mozaïek met struweel en bos;
- Behoud en herstel van een compleet uiterwaardensysteem, met de hiervoor kenmerkende diversiteit aan natuurtypen zoals graslanden, rietmoeras, strangen, slikken en rivier- en beekbegeleidend bos en bijbehorende kenmerkende flora en fauna;
- Behoud en zichtbaar houden van belangrijke en kenmerkende cultuurhistorische en landschappelijke elementen, zoals het kronkelwaardenlandschap met oude stroomruggen- en dalen (Middelwaard) en meidoornhagen, met bijbehordende struweelvogels (Everdingerwaard).
- Functioneren als belangrijke ecologische verbindingsschakel binnen het rivierengebied;
- Ruimte voor recreanten om te genieten van natuur en cultuur;
- Uitbreiding van de oppervlakte van het eigendom en verhogen van de natuurwaarde in Polder de Eendragt, met instandhouden van de kronkelwaard en herstel van de bijbehorende vegetatie.

4.2 DOELEN EVERDINGERWAARD

4.2.1. Natuur

Graslanden

Flora/vegetatie graslanden
Door verschillen in overstromingsfrequentie en -duur, bodemtype (van zand tot komklei), waterkwaliteit en beheer, worden vochtige/natte tot droge bloemrijke graslanden behouden en verder ontwikkeld, met een gradiënt van nat tot droog, laag naar hoog die de variatie in vegetatie bevordert. Lokaal zorgen open plekken voor extra variatie, kiemkansen en habitat voor sprinkhanen en wilde bijen.

De graslandtypen die voorkomen betreffen:

- Een **goed ontwikkelde stroomdalflora** en -fauna op de oeverzone; buitenkaads van de oude zomerdijk en op de restanten van de zandige oeverwal;
- Op gemaaide, omkade percelen die ook zomers vochtig blijven onder invloed van rivierkwel: behoud van oppervlakte en kwaliteit van **dotterbloemhooilanden en nat schraalland** (zoals de associatie van bonte paardenstaart en moeraswespenorchis) en overgangen daartussen, waaronder lokaal vegetatie die kenmerken van kalkmoeras vertoont;
- **Typische, zeldzame nat schraallandsoorten** zoals geelhartje, moeraswespenorchis, brede orchis en vleeskleurige orchis, evenals een grote diversiteit aan andere orchideeënsoorten, komen verspreid over de omkade hooilanden voor en breiden zich uit;

- Op gemaaide en/of nabeweide graslanden komen lokaal elementen voor die (een gradiënt naar) **vossenstaarthooiland** kenmerken (Rompgemeenschap van grote vossestaart en echte koekoeksbloem [Verbond van Grote vossenstaart/ Dotterverbond]);
- Op de zelden overstroomde, begraasde graslanden op lichte klei tot zavel ontwikkeling van **kamgrasweide.**

Nat schraalland Everdingerwaard. Foto: Rob van de Haterd.

Fauna graslanden

- Een **rijke insectenfauna** met vlinders van (schralere) graslanden, zoals bruin blauwtje en argusvlinder, een grote diversiteit aan wilde bijen, waaronder roodrandzandbij, donkere klaverzandbij en weidebij, en diverse sprinkhaansoorten;
- Behoud van de populaties **roodborsttapuit en kneu**; soorten van tamelijk open landschap met een afwisseling van grasland, ruigte/moeras en struweel.

Moeras/riet:

- De ontwikkeling van een **moeras met slikken, pioniervegetaties en rietvegetaties**, grotendeels buiten de invloed van rivierwater, met een natuurlijke water- dynamiek, dat grote aantallen foeragerende steltlopers, waaronder wulp, herbergt. Openheid op de slikken waarborgen ten behoeve van steltlopers;
- Poelen, sloten en strangen met een **kwelgebonden vegetatie, rijk aan amfibieën en grote modderkruiper**, binnen de omkading. Het behouden en vergroten van de populaties grote modderkruiper, rugstreeppad en heikikker;
- **Ruimte en rust voor vogels: moerasvogels, weidevogels, trekvogels en wintergasten** als ganzen en eenden. Onder andere tureluur, kluut, roerdomp, bosrietzanger en rietzanger komen als broedvogel voor;
- Behoud van een strang omgeven door een helofytenmoeras. In stand houden van de rietvegetatie.

Heikikker. Foto: Marc van de Aa.

4.2.2. Recreatie

Utrechts Landschap biedt in de Everdingerwaard een binnen de natuurwaarden passende openstelling waarbij de verschillende toegestane recreatievormen kwalitatief gefaciliteerd worden. De volgende recreatiemogelijkheden worden in stand gehouden:

- Mogelijkheden voor wandelen op paden en om te genieten van de rust, natuur en het landschap. Wandelaars kunnen een rondwandeling door het gebied maken, langs de diverse natuurtypen, waarbij ze de strang over kunnen steken met een zelf te bedienen voetpontje;
- Een fietspad naar het pontje;
- Een bezoek aan de Everdingerwaard biedt de mogelijkheid om het Waterlinielandschap te beleven;
- Vissen in de geulen en in kribvlakken is niet toegestaan. Varen op de geulen is niet toegestaan;
- In het westelijk deel van de Everdingerwaard zijn honden niet toegestaan. In het oostelijk deel zijn honden aangelijnd toegestaan. Bij de meest oostelijke kribben aan de Lek mogen honden zwemmen.

4.3 DOELEN MIDDELWAARD EN POLDER DE EENDRAGT

4.3.1. Natuur

Flora/Vegetatie

- Rijke stroomdalgraslandvegetaties op de zomerkade, oeverwal en kribvakken op zijn minst deels bestaand uit een mozaïek van vossenstaarthooiland, glanshaverhooiland, de associatie van sikkelklaver en zachte haver en de

kweekdravikassociatie. Kenmerkende soorten als brede ereprijs, handjesgras, ruige weegbree, sikkelklaver, veldsalie en zacht vetkruid komen voor en breiden uit; kwaliteitsverbetering door beheer.
- Droge tot vochtige soortenrijke vormen van glanshaverhooilanden en kamgrasweides met voor de uiterwaarden typische stroomdalflora; kwaliteitsverbetering door beheer;
- Behoud en ontwikkeling van dotterbloemhooilanden, in mozaïek met vossenstaarthooilanden en glanshaverhooiland, bloemrijke natte strooiselruigtes en rietlanden langs de Kleine Lek. Soorten als oosterse morgenster, bevertjes, veldsalie en brede ereprijs komen hier voor; kwaliteitsverbetering door beheer;
- Ontwikkeling van een spontaan lissen-ooibos (zachthoutooibos), rijk aan paddenstoelen en mossen, en lokaal meidoornstruweel;
- In standhouden kranswiervegetatie in de recreatieplas.

Fauna
- Rustgebied met volop broedgelegenheid voor grondbroeders als patrijzen, fazant en graspiepers;
- Continuering beheer zomergraanakker, met typische akkeronkruiden, als rust- en foerageergebied voor patrijzen en kwartels;
- In standhouden leefgebied en vergroten van de populatie patrijs;
- Behoud van de populaties roodborsttapuit en kneu; soorten van tamelijk open landschap met een afwisseling van grasland, ruigte/moeras en struweel
- Een rijke insectenfauna met vlinders van (schralere) graslanden, zoals bruin blauwtje en argusvlinder, een grote diversiteit aan wilde bijen, waaronder roodrandzandbij, de weidebij en de ogentroostbij/ogentroostdikpoot en diverse sprinkhaansoorten. Behoud/ ontwikkeling van vegetaties en habitat geschikt voor een grote diversiteit aan bijen, zoals open plekken voor nestgelegenheid, en ogentroost als drachtplant van de ogentroostbij.
- Een levensvatbare populatie konijnen, waarbij de populatiedichtheid niet ten koste gaat van de vegetatiedoelen en -ontwikkeling en voldoende dekking overblijft voor grondbroeders.
-

Patrijs. Foto: Martin Bonte.

4.3.2. Recreatie
Utrechts Landschap biedt in Middelwaard een binnen de natuurwaarden passende openstelling waarbij de verschillende toegestane recreatievormen kwalitatief gefaciliteerd worden.

Utrechts Landschap biedt recreanten de ruimte om in Middelwaard te genieten van natuur, landschap en cultuur:
- Zonering recreatie: Het gebied rondom de recreatieplas en de aanlooproute is toegankelijk voor recreanten en honden onder appèl. Het terrein dat door de gemeente beheerd wordt is ingericht voor dagrecreatie, inclusief zwemmogelijkheden.
- De rest van de Middelwaard is niet toegankelijk.

De percelen van Polder de Eendragt zijn niet toegankelijk voor recreanten.

4.4 DOELEN VIAANSE BOS

Instandhouden en versterken van het boslandschap dat bestaat uit zachthoutooibos en grienden met daarbinnen een ruime mate van openstelling passend bij de natuurwaarde.

4.4.1. Natuur
- Behoud/ ontwikkeling van een gevarieerd zachthout- tot lokaal hardhoutooibos, onder andere bestaande uit deels door rivierkwel gevoede hakgrienden van wilg, doorgeschoten grienden en hoge populierenbossen met een weelderige ondergroei aan struiken en kruiden en een grote rijkdom aan zangvogels. Lokaal zijn laantjes van bijvoorbeeld zoete kers en zomereik aanwezig;
- Een deel van de grienden ontwikkelen zich waar mogelijk spontaan;
- Op zijn minst een deel van het oppervlaktewatersysteem (sloten) blijft geïsoleerd en onder invloed van rivierkwel, ten behoeve van amfibieën en waterviolier;
- Behoud/ ontwikkeling van vitale populaties grote modderkruiper en kamsalamander.

4.4.2. Cultuur
- De cultuurhistorisch waardevolle grienden blijven behouden. Een deel van de grienden blijft als hakgriend beheerd; daarmee blijft niet alleen de structuur gevarieerd, maar wordt ook een voor dit gebied belangrijk cultuurhistorisch gebruik in stand gehouden;
- De hoogstamboomgaard wordt in stand gehouden.

4.4.3. Recreatie
Utrechts Landschap biedt in het Viaanse bos een binnen de natuurwaarden passende openstelling:
- Recreanten wordt de ruimte geboden te genieten van natuur, landschap en cultuur;
- Het Viaanse bos is toegankelijk over de wandelroutes met aangelijnde hond.

5 INRICHTINGS- EN BEHEERMAATREGELEN

5.1 INRICHTINGSMAATREGELEN EN OVERIGE PROJECTEN

5.1.1. Everdingerwaard

Vermoedelijk is de voorheen grote populatie heikikker achteruitgegaan in de afgelopen circa 15 jaar. Utrechts Landschap zal daarom onderzoek laten doen naar optimalisatie van het biotoop van heikikker en uitvoering van daar eventueel uit voortkomende maatregelen, bijvoorbeeld (meer) openhouden plasjes en sloten.

5.1.2. Middelwaard

Maatregelen rondom Kleine Lek
In het rapport 'kansen voor natuurontwikkeling Nederrijn en Lek Provincie Utrecht' (Arcadis, 2017) wordt gesproken over een plan om de Kleine Lek te reactiveren door de verlande Kleine Lek te ontgraven en te omgeven door zowel natte als droge graslanden en moeras (zie Kaart 13).

Utrechts Landschap onderzoekt de mogelijkheden om de natuurkwaliteit van de Kleine Lek te vergroten.

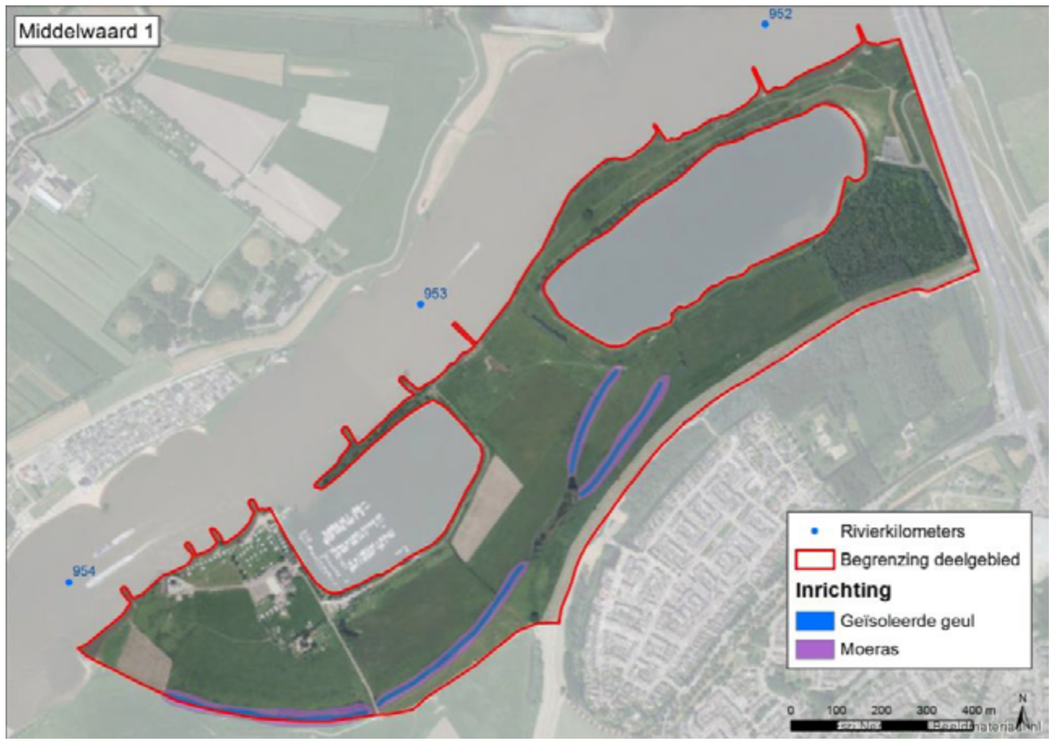

△ Kaart 13. Plan herinrichting (rond) Kleine Lek (Arcadis 2017).

Erosiebestrijding
De erosie van de oeverstroken van Middelwaard wordt op een duurzame wijze aangepakt door het Waterschap en RWS.
Dit kan bijvoorbeeld door zandsuppletie uit te voeren (herhaaldelijk) of een langsdam parallel aan de oever te plaatsen om de golfslag tegen te houden en het gat daartussen vol te storten met zand. Daarnaast is het belangrijk dat er limieten worden gesteld aan de scheepvaart.

Soortgerichte maatregelen patrijs
Er wordt een plan opgesteld voor het nemen van soortgerichte maatregelen ten behoeve van patrijs. Daarbij kan onder andere gedacht worden aan:
- vegetatie over laten staan op gemaaide graslanden in de winter (zie hierboven)
- zomergraan op de akkers
- op akkers: behoud van gewasstoppels gedurende de winterperiode
- eventueel: strokenteelt

5.2 BEHEERMAATREGELEN

Voor de beheerkaarten zie Bijlage 1.

Om het gewenste niveau van natuurkwaliteit, zoals beschreven in de doelstellingen van dit beheerplan, te kunnen bereiken zijn de hieronder beschreven beheermaatregelen nodig.

5.2.1. Everdingerwaard

Het beheer van de Everdingerwaard bestaat zowel uit maaibeheer als begrazingsbeheer. Het beheer is met name gericht op het grotendeels openhouden van het landschap en het in stand houden van de diversiteit aan graslandtypen en de biodiversiteit binnen deze graslanden.

Begrazing
De oeverstroken (N11.01 droog schraalland en een deel van N12.02 Kruiden- en faunarijk grasland (zie Bijlage 1 voor details)) worden begraasd. Dit gebeurt door middel van seizoensbeweiding, met maximaal 3 gve (Groot Vee-Eenheden), maar de precieze invulling is afhankelijk van de vegetatie ontwikkeling; indien de oppervlakte van een bepaald type vegetatie dominant wordt of een type juist dreigt te verdwijnen wordt de veedichtheid aangepast of worden aanvullende beheermaatregelen genomen gericht op instandhouding van de gewenste vegetatiemozaïek.

Maaibeheer
De overige graslanden worden gemaaid. Dit betreft grotendeels maaien en afvoeren en nabeweiding met ingeschaard jongvee of lokaal met schapen.

Het Nat schraalland (N10.01) wordt 1 x per jaar gemaaid in de nazomer (augustus of september) waarbij het maaisel wordt afgevoerd. Op deze percelen wordt nabeweid met koeien (jongvee) of, indien de bodem erg nat is, met schapen. De meest natte, kwetsbare plekken worden slechts heel kort nabeweid (genoeg om wel wat tredplekken te laten ontstaan, voor variatie en kiemmogelijkheden).
Gemaaid Kruiden- en faunarijk grasland wordt 1 x per jaar gemaaid in augustus,

waarbij maaisel wordt afgevoerd, en nabeweid met koeien.
Daar waar dit niet in conflict is met de botanische waarden laat Utrechts Landschap bij het maaien 15% van de vegetatie overstaan. Er wordt tevens zorg voor gedragen dat er voldoende vegetatie in de winter over blijft staan, als schuilgelegenheid en overwinteringsplek voor insecten en andere fauna.
Het wandelpad wordt 1 x per jaar gemaaid waarbij het maaisel wordt afgevoerd.

Beheer slikken
Het ondiepe/ plas-dras-deel van het omkade water (N04.02) wordt, met het oog op wilgenopslag, gemaaid. Indien nodig wordt dit maaibeheer uitgevoerd met aangepast materieel. Het maaisel wordt niet afgevoerd indien dit niet nodig is voor het openhouden van de slikken.

Het doel van dit beheer is het openhouden van de slikken ten behoeve van steltlopers zoals de wulp. Indien blijkt dat de slikken onvoldoende openblijven, bijvoorbeeld doordat wilgenopslag ondanks het beheer te veel op de voorgrond treedt, wordt het beheer aangepast.

Rietbeheer en periodiek beheer
Rietlanden worden niet gemaaid zolang het riet vitaal is. Zodra de ontwikkeling daar aanleiding toe geeft kan worden overgegaan op periodiek maaibeheer. In rietlanden wordt wel periodiek wilg verwijderd. Jaarlijks bepaalt de beheerder op welke plekken dit nodig is. Rondom poelen wordt eveneens op deze wijze periodiek wilgenopslag verwijderd.

De poelen worden periodiek (eens per 4 à 5 jaar) geschoond. De wielen bij de oude zomerkade (in N10.02) worden gefaseerd geschoond.
Meidoorn wordt uit de graslanden verwijderd indien daar aanleiding toe is, zodat het percentage meidoorn op de oeverstrook niet meer dan 10 tot 20% van het oppervlak gaat beslaan.

Uit de struweelhagen worden boomvormers periodiek en indien nodig verwijderd. Oud struweel is de doelstelling. Op het moment dat revitalisering gewenst is wordt het struweel gefaseerd afgezet.

Bosbeheer
In het kleine bosperceel in het zuidoosten van de Everdingerwaard wordt geen beheer uitgevoerd, tenzij dit nodig is voor de veiligheid. Uitzondering hier op is het verwijderen van exoten, zoals dijkviltbraam. Dijkviltbraam (en eventuele andere invasieve exoten) wordt indien haalbaar direct verwijderd.

Waterbeheer
Het omkade plasdras-gebied met beheertype N04.02 Zoete plas heeft een natuurlijk waterregime: 's winters hoog en na een geleidelijke daling in het voorjaar 's zomers laag, met een fluctuatie van circa 60 centimeter. Rivierwater uit de Lek treedt het moeras alleen bij overstromingen binnen, zodat het in de praktijk grotendeels geïsoleerd is. De strang die in directe verbinding staat met de Lek is dynamischer en overstroomt veel vaker. De voedselrijkdom van deze geul is hoger dan van het 'plasdras-moeras'.

Exotenbeheer
Bij het voorkomen van exoten wordt tijdig en rigoureus ingegrepen om te voorkomen dat het uit de hand loopt. Dit geldt bijvoorbeeld voor soorten als dijkviltbraam en reuzenberenklauw en in het water bijvoorbeeld grote waternavel en waterteunisbloem. Voor Japanse duizendknoop geldt dat eerst in beeld wordt gebracht waar de soort overal staat. Op basis van de 'beslisboom' ('overall' voor Utrechts Landschap) worden prioriteiten (gebieden) gesteld.

5.2.2. Middelwaard
Net als in de Everdingerwaard is in Middelwaard het beheer gericht op het grotendeels open houden van het landschap en het in stand houden van de diversiteit aan graslandtypen en de biodiversiteit binnen deze graslanden.

Begrazing
Het grootste deel van de graslanden (droog schraalland (met uitzondering van het meest oostelijke deel), glanshaverhooiland en kruiden- en faunarijk grasland) langs de oever en rond de recreatieplas wordt jaarrond begraasd met Schotse hooglanders. De dichtheid van de Schotse Hooglanders wordt indien nodig aangepast, afhankelijk van de vegetatieontwikkeling.

Maaibeheer
Op de rest van de graslandpercelen geldt een beheer van maaien en afvoeren tussen half juli en half augustus, met nabeweiding (zie bijlage 1).

De maaidatum wisselt tussen de percelen (zie bijlage 1). Op deze manier worden nooit in het hele gebied tegelijk de nectarbronnen van insecten verwijderd. Daarnaast laat Utrechts Landschap hier en daar wat overhoekjes en randjes staan (circa 15% van de vegetatie daar waar dit niet in conflict is met de botanische doelen) ten behoeve van onder andere insecten. Er wordt tevens zorg voor gedragen dat er voldoende vegetatie in de winter over blijft staan, als schuilgelegenheid en overwinteringsplek voor insecten en andere fauna.

Rietbeheer en periodiek beheer
Rietlanden worden niet gemaaid zolang het riet vitaal is. Zodra de ontwikkeling daar aanleiding toe geeft kan worden overgegaan op periodiek maaibeheer. In rietlanden wordt wel periodiek wilg verwijderd. Jaarlijks bepaalt de beheerder op welke plekken dit nodig is.
De bedekking van meidoorn op de graslanden op de oeverstrook wordt teruggebracht tot maximaal circa 5%.

Akkerbeheer
De akkers worden ingezaaid met zomergraan. Op de akkers worden, ten behoeve van vogels waaronder patrijs, gewasstoppels behouden gedurende de winterperiode.

Bosbeheer
In het kleine bosperceel in het zuidoosten van de Everdingerwaard wordt geen beheer uitgevoerd, tenzij dit nodig is voor de veiligheid. Uitzondering hier op is het verwijderen van exoten, zoals dijkviltbraam. Dijkviltbraam (en eventuele andere invasieve exoten) wordt direct en volledig verwijderd.

Exotenbeheer
Bij het voorkomen van exoten wordt tijdig en rigoureus ingegrepen om te voorkomen dat het uit de hand loopt. Dit geldt bijvoorbeeld voor soorten als dijkviltbraam en reuzenberenklauw en in het water bijvoorbeeld grote waternavel en waterteunisbloem. Voor Japanse duizendknoop geldt dat eerst in beeld wordt gebracht waar de soort overal staat. Op basis van de 'beslisboom' ('overall' voor Utrechts Landschap) worden prioriteiten (gebieden) gesteld.

5.2.3. Viaanse bos

- Populieren en schietwilgen binnen percelen die geen gevaar vormen/schade kunnen veroorzaken mogen in de percelen instorten.
- Waar kansen zich voordoen door uitval worden nieuwe populieren aangeplant;
- Populier en schietwilg worden preventief gekapt daar waar ze een mogelijk gevaar (in de toekomst) vormen voor bebouwing of wegen. De wilgen zullen weer uitlopen en kunnen als een vorm van hakhout beheerd worden. Tegen bebouwing aan kan ook struweel worden ingeplant;
- Een deel van de grienden blijft als hakgriend beheerd, een ander deel mag doorschieten;
- Aan de grienden grenzende populieren worden tijdens een hakbeurt verwijderd bij veel uitval (waardoor griendbeheer bemoeilijkt wordt);
- Het essenlaantje langs de kwelsloot wordt vervangen door zoete kers;
- De uitval van jonge aanplant van zomereik aan het westelijke deel van de hoofdlaan wordt vervangen. Van belang is dat bij de opdracht aan de aannemer in elk geval een jaar water geven zit. Het essendeel van de hoofdlaan zal op termijn ook vervangen worden;
- Dijkviltbraam (en eventuele andere invasieve exoten) wordt verwijderd;
- De hoogstamboomgaard wordt onderhouden door middel van reguliere snoei waarbij afgedragen en minder vitaal vruchthout, dood en ziek hout en verkeerd geplaatste nieuwe scheuten worden verwijderd.

5.2.4. Polder de Eendragt

De noordelijk gelegen graslanden van Polder de Eendragt die in beheer zijn bij Utrechts Landschap worden 1 of 2 x per jaar gemaaid (zie bijlage 1) waarbij het maaisel wordt afgevoerd en nabeweid. Het zuidelijk gelegen perceel dat recent in eigendom van Utrechts Landschap is gekomen wordt begraasd; dit perceel wordt in ieder geval de komende zes jaar (tot 2026) nog op deze manier beheerd door een pachter. Zonder bemesting en met de juiste momenten van beweiding is in dit perceel ruimte voor veel soorten uit het dotterverbond.

LITERATUUR

Monumentenregister. 2020. url: (https://rce.webgispublisher.nl/?map=Monumentenregister_grote_kaart&bbox=133673%2c444108%2c135673%2c446108&marker=134673%2c445108&profileName=-viewer). Website geraadpleegd op 25 oktober 2020.

Rijksdienst voor het cultureel erfgoed, 2020. Archeologie in Nederland – AMK en IKAW.
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Den-Haag. url: https://rce.webgispublisher.nl/Viewer.aspx?map=Archeologie%2Din%2DNederland. Website geraadpleegd op 25 oktober 2020.

Waterkwaliteitsportaal, 2019. Factsheet OW 80, Ministerie van Infrastructuur en Milieu
Rijkswaterstaat, Den-Haag.
https://www.waterkwaliteitsportaal.nl/WKP.WebApplication/Beheer/Data/Publiek?-viewName=Factsheets&year=2019&month=December. Website geraadpleegd op 1 september 2020.

BIJLAGE 1

BEHEERKAARTEN

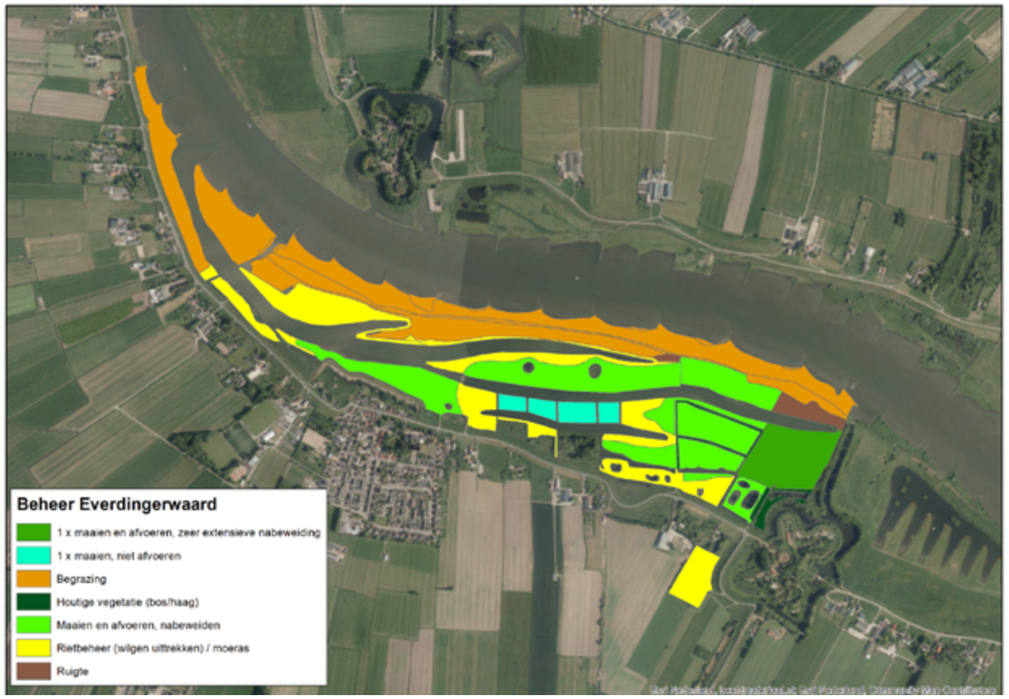

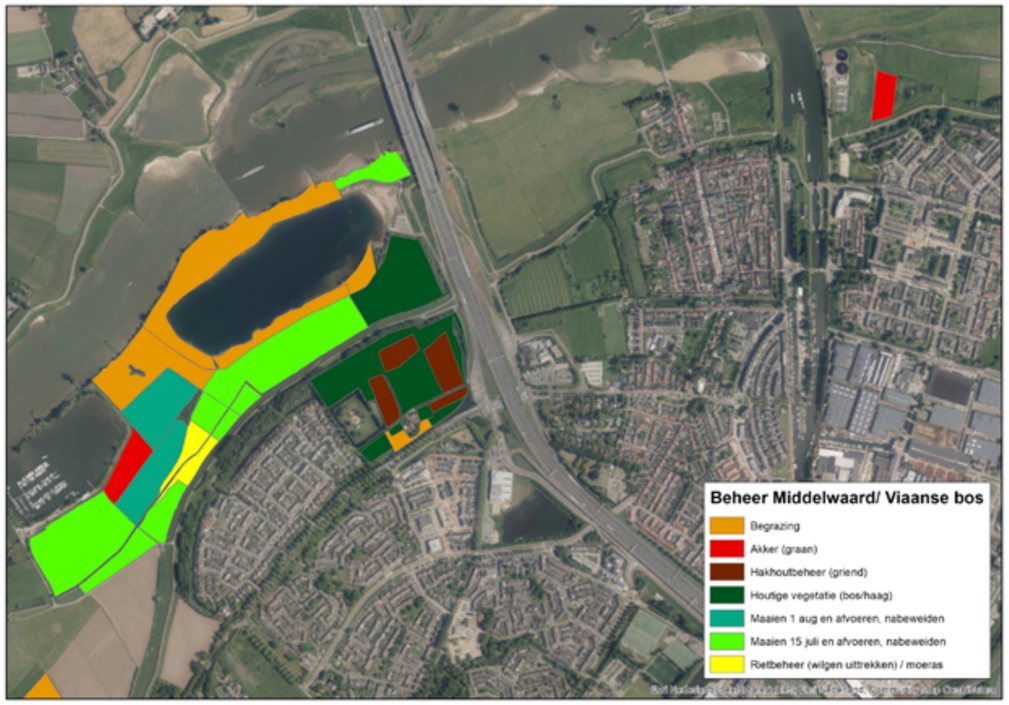

BIJLAGE 2

PROJECT STROOMLIJN; TE BEHOUDEN EN VERWIJDEREN VEGETATIE

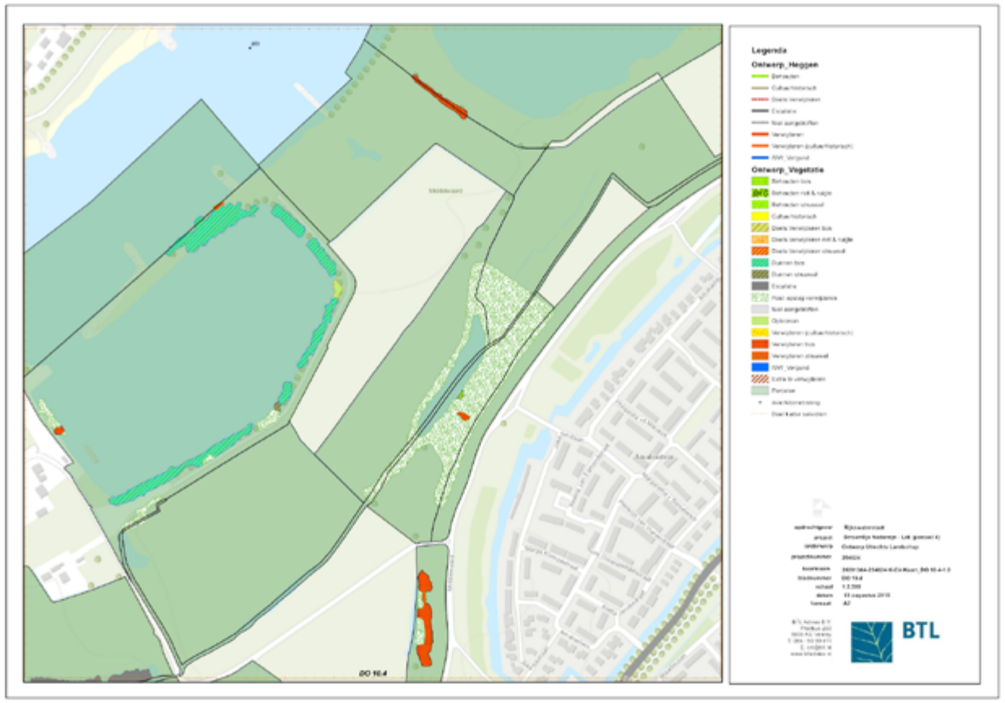

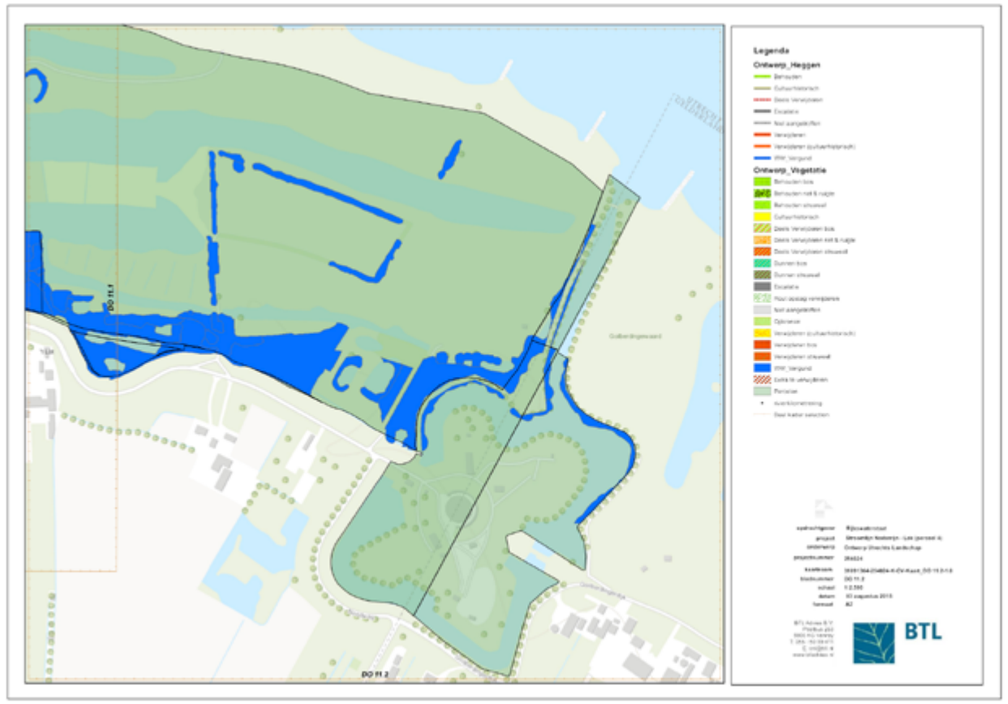

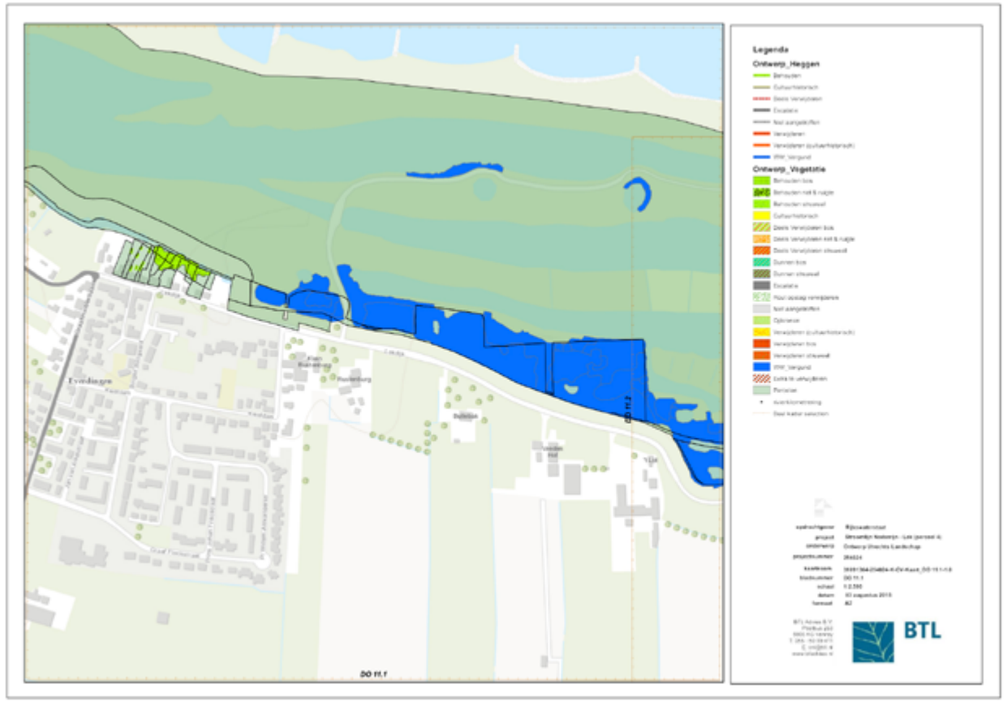

Bezoekadres
Landgoed Oostbroek
Bunnikseweg 39
3732 HV De Bilt

Postadres
Utrechts Landschap
Postbus 121
3730 AC De Bilt

Telefoon
030 - 22 05 555
IBAN
NL27 RABO 0102 0710 20

Aangesloten bij LandschappenNL,
het samenwerkingsverband van de
12 provinciale Landschappen